

P.J. van Koppen (2003) Kroniek rechtspsychologie 2003:
Het verhoren van verdachten. *Tijdschrift voor
Criminologie*, 45, 423-432

KRONIEK

RECHTSPSYCHOLOGIE 2003

HET VERHOREN VAN VERDACHTEN

Peter J. van Koppen

De rechtspsychologie is *alive and kicking*. Dat blijkt bijvoorbeeld uit het grote aantal boeken dat de laatste tijd op dat gebied verschenen is¹. Daarbij is een verschuiving merkbaar. Vroeger richtten de vakgenoten zich op onderwerpen als beslissingsgedrag van juryleden en op herkenningen en herkenningsprocedures. Daarbij werd eraan voorbijgegaan dat in de strafrechtspraktijk vooral verklaringen van getuigen en van verdachten het bewijs uitmaken. Andere vormen van bewijs, zoals forensische sporen, leiden zelden tot een dader en leveren in slechts een gering deel van de zaken een bijdrage aan het bewijs tegen een aangehouden verdachte (De Poot e.a., 2003).

Het toenemend belang dat wordt gehecht aan het verhoor blijkt ook uit het verschijnen van het eerste Nederlandse strafrechtelijke handboek over getuigenbewijs (Mols, 2003). Die aandacht is terecht want bij het verhoren kan nogal eens wat mis gaan. Dat wisten wij al vanaf het eerste empirische onderzoek in de rechtspsychologie in Nederland.

In de zomer van 1909 voerde de Groninger hoogleraar Simon van der Aa in zijn collegezaal een experiment uit (Simon van der Aa, 1910). Een medewerker drong de zaal binnen en begon een opgewonden ruzie over een brief in een blauwe enveloppe. Er ontstond een vechtpartij. Na het vertrek van de vechtenden vroeg Simon van der Aa de

aanwezigen hun waarnemingen op papier te zetten. De beschrijvingen door de studenten liepen nogal uiteen.

Met dit destijds onthutsende experiment – de kranten deden er zelfs verslag van (zie de beschrijving van deze en andere collegezaalexperimenten door Van Strien, 2000) – demonstreerde Simon van der Aa de feilbaarheid van getuigen. Zijn experiment was weliswaar voor Nederland nieuw, maar hij was zeker niet de eerste; in het Duitse taalgebied gingen anderen hem voor. ‘In feite was de psychologie van de getuigenis het eerste serieuze toepassingsgebied van de nog maar net opgekomen academische psychologie’, zo karakteriseert Van Strien (2000: 465-466) deze experimenten.

De problemen rond het verhoren van getuigen kregen hernieuwde aandacht door het onderzoek van Elizabeth Loftus, destijds verbonden aan de University of Washington in Seattle. In *Eyewitness Testimony* (Loftus, 1979) en in veel later werk liet zij zien hoe de verklaringen van getuigen door informatie achteraf – bijvoorbeeld tijdens verhoren – beïnvloed kunnen worden.

In toenemende mate wordt duidelijk dat niet alleen verklaringen van getuigen onjuist kunnen zijn, maar ook bekentenissen door verdachten (Kassin, 1997; Van Koppen, 1998). Een belangrijk onderzoeker op dat gebied is de in Engeland werkzame IJslander

¹. Om slechts enkele van de vele rechts-psychologische boeken te noemen: Van Amelsvoort (2003), Costanzo (2003), Gudjonsson (2003), Kapardis (2003), Malsch, Visscher & Blaauw (2002), McEwan (2003), Ogloff (2002), Roesch, Corrado & Dempster (2002), Van Koppen, Hessing, Merckelbach & Crombag (2002), Van Koppen (2003), Van Koppen & Penrod (2003), Vanderhallen, Vervaeke, Van Koppen & Goethals (2003), Westcott, Davies & Bull (2002) en Wrightsman, Nietzel & Fortune (2002).

Gisli Gudjonsson (1992). Dit jaar verscheen van zijn hand het handboek *The Psychology of Interrogations and Confessions* (2003), een belangrijk boek, zoals hieronder nog duidelijk zal worden, en de leidraad van onderstaande.

De plaats van de bekentenis

De bekentenis heeft een bijzondere plaats in het stelsel van bewijs. Tegen het einde van de Middeleeuwen werd vrijwel overal in Europa het godsoordeel in de rechtspraak vervangen door een bewijsvoering waarin de bekentenis een belangrijke plaats innam (Langbein, 1974: 261-308). Men diende voor een veroordeling te beschikken over twee ooggetuigen. Als die er niet waren, kon slechts een veroordeling volgen als de verdachte een bekentenis had afgelegd. Hoewel bij het afdwingen van een bekentenis zonodig gebruik gemaakt werd van foltering (Langbein, 1977) diende de verdachte de bekentenis 'vrijwillig' tegenover zijn rechters te herhalen.

De tortuur kon overigens niet zomaar worden toegepast. Het moest om een ernstig delict gaan en tegen de verdachte diende reeds 'half bewijs' voorhanden te zijn, zoals een enkele ooggetuige of voldoende indirect bewijs. De tortuur mag dan zijn afgeschaft en andere bewijsmiddelen mogen dan toelaatbaar zijn, toch wordt nog steeds een groot belang gehecht aan de bekentenis van de verdachte. In het Nederlandse recht wordt de bekentenis als zodanig overigens niet erkend als bewijsmiddel, wel de verklaring van de verdachte (Artt. 339, 341 Sv.).

De bekentenis heeft ook iets magisch en biedt voor de politie een natuurlijke afronding van de zaak (Crombag e.a., 1994, hoofdstuk 7). Dat komt bijvoorbeeld tot uiting doordat de politie bij

het melden van een aanhouding van een verdachte tegenover de pers steeds zegt of de verdachte 'reeds' heeft bekend of niet. Het belang dat aan bekentenissen wordt gehecht, kan redelijk genoemd worden. Wie gaat nu een misdrijf bekennen dat hij niet heeft gepleegd? Het komt echter met enige regelmaat voor dat een onschuldige verdachte niettemin een bekentenis aflegt. Het onderzoek in de rechtspsychologie dat de laatste jaren op dit gebied is uitgevoerd, heeft inzicht gegeven in de omstandigheden waaronder dergelijke valse bekentenissen voorkomen. Gudjonsson (2003) bespreekt dat onderzoek uitgebreid.

Wie handboeken over verhoren leest, krijgt al snel de indruk dat verdachten uitsluitend verhoord worden om een bekentenis los te krijgen. Het meest berucht is daarbij de methode van Inbau en Reid (1986) die in veel landen gretig navolging heeft gevonden (Gudjonsson, 1992; Vrij, 2002).

De kern van deze methode is gericht op minimaliseren tegenover de verdachte van de negatieve aspecten van bekennen en benadrukken van de positieve aspecten. Dit soort methoden produceert over het algemeen inderdaad meer bekentenissen dan andere. Het belangrijkste probleem daarbij is dat niet alleen schuldige verdachten vaker bekennen, maar ook onschuldige verdachten.

In de Zaanse verhoormethode werd de methode van Inbau en Reid verder uitgewerkt tot een systeem dat bekentenissen ongeveer garandeert, vals of niet (Blaauw, 1996; Nierop en Van den Eshof, 2003; Recherche Adviescommissie, 1996; Slats, 1997; Vrij en Lochun, 2002).

Met dergelijke methoden zijn wij wel erg ver afgeraakt van het eigenlijke doel van het verdachtenverhoor: de waarheidsvinding. De inmiddels oud-commissaris Jan Blaauw beschreef

al in 1971 hoe een goed verhoor, dat wél op waarheidsvinding is gericht, er uit moet zien (Blaauw, 1971). Een goed politieverhoor heeft volgens hem en volgens Vrij (2002) de volgende kenmerken: goede voorbereiding; geen vooringenomenheid; geen trucs; goed kijken en goed luisteren; snel kunnen antwoorden; geef niet teveel prijs; het moet klikken tussen de rechercheur en de verdachte; ga op zoek naar bewijs; en identificeer risicogroepen.

Afwijking van een dergelijke manier van verhoren verhoogt de kans op valse bekentenissen. Om die reden zijn trucs van de politie niet aanvaardbaar, maar er is geen regeling die het gebruik verbiedt. En er is een groot scala aan mogelijke trucs, die in het algemeen als bruikbaar worden gezien om onwillige, maar schuldige verdachten over de streep te trekken. Daarbij gaat het niet om fysiek geweld of dreigen daarmee, want de tortuur is afgeschaft. Maar zaken als isolatie, langdurige opsluiting en nachtelijke verhoren komen in ons land wel degelijk voor. Dat het verkrijgen van bekentenissen enige dwang vergt, wordt zichtbaar als onvermijdelijk aanvaard.

Bijzondere zaken

Een van de omstandigheden die bevorderlijk is voor valse bekentenissen is het belang dat de politie hecht aan de opsporing van het misdrijf. Samuel Gross liet zien dat juist in kapitale delicten – moord, doodslag, verkrachting en dergelijke – de politie bijzonder veel energie besteedt aan het verhoren van verdachten (Gross, 1998, 2003). Daardoor is er in ‘grote’ zaken een verhoogde kans op een valse bekentenis. In die zaken heeft de hoeveelheid informatie die de politie verzamelt de neiging behoorlijk omvangrijk te worden. Het wordt dan lastig om alle gegevens nog te

overzien (De Poot e.a., 2003) en door die omvang kan een gedegen analyse van de informatie vrijwel onmogelijk worden. Als zich dan een redelijke verdachte aandient, heeft dat als belangrijk voordeel dat de analyse beperkt kan worden tot de informatie die direct voor de schuld van de aangehouden verdachte relevant lijkt. Als de verdachte echter ontkent, wordt hij gewoonlijk langdurig verhoord. Daarbij gaat men uit van de stelling dat de verdachte niet voor niets verdacht is en men dus vooral zijn weerstand tegen bekennen dient te overwinnen (vergelijk Van Koppen, 1998).

Maar langdurige verhoren dragen een extra gevaar in zich. Gedurende het verhoor doet een verdachte namelijk ook veel informatie op over de zaak en over hetgeen de politie meent te weten. Verhoren is immers tweewegcommunicatie. Zo komt een verdachte al veel te weten doordat op sommige onderwerpen lang wordt doorgevraagd en bij andere niet. Als de verdachte dan na langdurige verhoren een bekentenis aflegt, kan nauwelijks meer worden gecontroleerd of zijn verhaal is gebaseerd op intieme kennis – wat hij zich herinnert van het misdrijf – dan wel op informatie die de politie heeft overgedragen.

De vorm van het verhoor

In de literatuur worden drie soorten valse bekentenissen onderscheiden, vrijwillige valse bekentenissen, die ik hier verder buiten beschouwing laat, gedwongen valse bekentenissen en ingebeeelde valse bekentenissen (Kassin, 1997, 1998; Vrij, 2002). Gedwongen valse bekentenissen vloeien voort uit druk en trucs van de politie, ingebeeelde valse bekentenissen uit verleidingstechnieken die in de verhoren worden gebruikt. Daarbij kan worden aangetekend dat ook een combinatie van

druk, trucs en verleiding tot een valse bekentenis kan leiden.

Het onderzoek van Gudjonsson (2003) heeft laten zien dat de tortuur of iets dat daarop lijkt helemaal niet nodig is om een valse bekentenis aan een verdachte te ontlokken. Sterke psychische druk is evenmin nodig, want men kan verdachten ook tot het afleggen van een valse bekentenis verleiden (Van Koppen, 1998). Daarbij kan een aantal elementen een rol spelen.

De verdachte vindt zijn eigen geheugen niet betrouwbaar. In dat geval zijn verleidingstechnieken eerder succesvol. Gebrek aan vertrouwen wil nog wel eens voorkomen bij junkies en mensen die veel alcohol drinken. Bij dergelijke mensen is het eenvoudiger om hen aan de hand van gesuggereerde informatie een verhaal te laten vertellen. Maar ook bij gezonde proefpersonen is dit effect gedemonstreerd. Zo deden Kassin en Kiechel (1996) een experiment waarin gezonde proefpersonen ervan werden overtuigd dat zij tegen de instructies in een computertaak verprutst hadden. Het onderzoek is onlangs door Horselenberg e.a. (2003) herhaald, met eenzelfde resultaat.

Praten in hypotheses. Het proces waarmee gesuggereerde informatie aan de verdachte wordt overgedragen, is eenvoudiger als de verdachte bereid is over hypothetische situaties te praten, zoals 'Als ik er geweest zou zijn, zou ik aan de rechterzijde hebben gestaan.' Bij voortdurende verhoren kan men de verdachte dan langzaam laten geloven dat de geoefende situaties ook werkelijk hebben plaatsgevonden. En ook dat blijkt bij gezonde proefpersonen te lukken, zo lieten Hyman en collega's zien (Hyman e.a., 1998; Hyman e.a., 1995).

Trucs. Met trucs kan een verdachte van een andere werkelijkheid doordrongen worden, dan hij zichzelf herinnert. De

meest voor de hand liggende truc is het presenteren van niet bestaand forensisch bewijs ('je vingerafdrukken staan op het wapen').

Het confronteren met verklaringen van anderen. Door verklaringen van medeverdachten en getuigen te presenteren, kan de verdachte eveneens ertoe verleid worden zich iets te herinneren dat niet heeft plaatsgevonden.

Het weggeven van informatie over het delict. Als de politie tijdens verhoren veel informatie weggeeft, bijvoorbeeld hoe de moord heeft plaatsgevonden, kan die in latere verhoren door een verdachte als onderdeel van zijn eigen herinnering verteld worden. Dat wekt dan de onjuiste illusie dat de verdachte met intieme informatie komt waarmee zijn verklaring gevalideerd zou kunnen worden.

Dit is overigens een algemeen probleem van langdurige verhoren. Informatie wordt namelijk niet alleen weggegeven door het expliciet te vertellen, maar ook door de manier van reageren van de verbalisanten op het verhaal van de verdachte. De verdachte kan indicaties krijgen van het 'juiste' antwoord door bijvoorbeeld de punten waarop wordt doorgevraagd.

De verdachte mag raden. Als een verdachte steeds verschillende mogelijkheden kan opwerpen en vervolgens alleen de 'juiste' antwoorden worden opgeschreven in het proces-verbaal, wordt eveneens de onjuiste indruk gewekt dat hij met intieme informatie is gekomen.

Combinatie van verleidingstechnieken

Dergelijke verleidingstechnieken werken vooral in combinatie. Een verdachte die zijn eigen geheugen niet vertrouwt, is eerder bereid tot het praten in hypotheses die vervolgens ingevuld kunnen worden door informatie van elders, zoals

verzonnen bewijsmateriaal of de verhalen van medeverdachten. Dergelijke nieuwe informatie vormt voor de verdachte dan weer een aanwijzing dat zijn eigen geheugen inderdaad onjuist is, enzovoort. De genoemde verleidingstechnieken zijn soms te traceren in het proces-verbaal, zoals in de Puttense Moordzaak waarin Wilco Viets en Herman du Bois werden veroordeeld voor de verkrachting van en moord op Christel Ambrosius, op zondag 9 januari 1994. De zaak wordt uitgebreid beschreven door Blaauw (2002). Na een aanvankelijke afwijzing tot een verzoek om herziening door de Hoge Raad (HR 27 juni 2000, *NJ* 2000, 503, *Puttense Moordzaak I*, m.nt. Sch.) wees de Hoge Raad het verzoek bij een hernieuwde poging toe (HR 26 juni 2001, *NJ* 2001564, *Puttense Moordzaak II*, m.nt. Sch.). Voor verdere afdoening verwees de Raad de zaak naar het Hof Leeuwarden, dat vervolgens beide veroordeelden alsnog vrijspak. Het openbaar ministerie ging niet in cassatie.

In de Puttense Moordzaak meldten drie van de vier oorspronkelijke verdachten regelmatig in verschillende bewoordingen dat zij hun geheugen niet vertrouwden. De later veroordeelde Viets sprak daarbij steeds in 'beelden' die erop duiden dat hij niet alleen zijn eigen geheugen niet vertrouwde, maar ook dat vooral hij bereid was tijdens de verhoren zijn fantasie de vrije loop te laten. Zo zei hij in één van de verhoren volgens het proces-verbaal:

'Ik zie heel duidelijk een man van een breed postuur, er sterk uitziend. Dat kan er maar een wezen die ik ken en dat is Herman; Ik moet dit echt gezien hebben, want op de foto in de Actueel staat volgens mij helemaal geen deur.'

De overige verleidingstechnieken, die ik hierboven omschreef, zoals trucs, het confronteren met bekende

verklaringen van andere verdachten, het weggeven van al dan niet juiste informatie en de mogelijkheid te raden, kwamen in de verhoren van alle verdachten in de Puttense Moordzaak voor. Dergelijke verleidingstechnieken geven verdachten de mogelijkheid, gegeven hun niet vertrouwde geheugen, een verhaal op te bouwen op basis van wat hen met de verleidingstechnieken gesuggereerd is. Deze technieken scheppen de mogelijkheid dat de verdachten hun verklaringen niet hebben gebaseerd op hun eigen geheugen, maar op informatie die zij van of via de verbalisanten hebben gekregen. De verhoren in de Puttense Moordzaak lieten ook zien dat het opvoeren van druk tijdens de verhoren zelf niet nodig is om valse bekentenissen te ontlokken. Overigens claimde één van de verdachten dat hij wel degelijk sterk onder druk was gezet.

Druk kan ook opgevoerd worden door zeer langdurige verhoren (zie daarover bijvoorbeeld Vrij, 2002), hetgeen in de Puttense Moordzaak evident het geval was: bij elkaar werden de vier verdachten voor zover bekend bij elkaar ten minste 192 maal verhoord. In welke mate druk is opgevoerd bij de verdachten, is echter niet direct kenbaar uit de processen-verbaal.

Het toepassen van de genoemde verleidingstechnieken is niet het exclusieve terrein van Puttense rechercheurs. Een groot deel van die verleidingstechnieken is bijvoorbeeld ook herkenbaar in de Schiedammer Parkmoord (Van Koppen, 2003).

Een fraai voorbeeld in die zaak is het imaginatieverhoor van de verdachte. De verbalisanten nemen dan met de verdachte door wat er gebeurd zou kunnen zijn. Hem wordt gevraagd als het ware een scenario te verzinnen. Zo'n verhoor kan geen ander nut hebben dan

het in de stemming brengen van een zwakke verdachte om een bekentenis af te leggen. Dat vermoeden wordt versterkt doordat de verbalisanten van dat verhoor aanvankelijk zelfs geen proces-verbaal opmaakten. Later gaven zij daarvoor een merkwaardige verklaring:

‘Gezien het feit dat [hij] vrijwillig aan het bureau was verschenen en het gesprek reeds 2 uur had geduurd werd het gesprek niet in een proces-verbaal verantwoord maar werden van dit verhoor aantekeningen gemaakt.’

Verleidingstechnieken zijn evenmin het exclusieve terrein van Nederlandse verhoorders, zo blijkt uit Gudjonssons (2003) handboek. Hij geeft een minutieuze en zeer instructieve beschrijving van bekende – zoals de Guildford Four en Birmingham Six – en minder bekende zaken van valse bekentenissen.

Kwetsbare verdachten

Voor veel academici is het moeilijk voorstelbaar dat men ‘zomaar’ een valse bekentenis aflegt. Men moet echter bedenken dat de meeste verdachten waarmee de politie wordt geconfronteerd minder sterk in hun schoenen staan. Het fraaie van het handboek van Gudjonsson (2003) is dat hij niet alleen uitgebreid bespreekt welke verhoortechnieken en omstandigheden tot valse bekentenissen kunnen leiden, maar ook dat hij beschrijft welke verdachten kwetsbaar zijn voor het afleggen van een valse bekentenis. Hij laat zien dat jonge en oude verdachten in een verhoor slechter in staat zijn weerstand te bieden. Dat geldt ook voor degenen die geen ervaring hebben met het strafrechtstelsel. Maar vooral bepaalde psychische kenmerken van de verdachte verhogen de kans op een valse bekentenis.

Verdachten met geringe cognitieve mogelijkheden, zoals een geringe intelligentie, leesproblemen en een beperkte geheugencapaciteit, zijn kwetsbaar. Dat geldt ook voor verdachten die gevoelig zijn voor suggestie, weinig assertief zijn en geneigd zijn zich over te geven aan fantasie en dagdromen. En ook verdachten die extreem claustrofobisch zijn of psychische problemen hebben, zoals depressiviteit of psychoses, vormen een risicogroep.

Herkennen van valse bekentenissen

De Nederlandse proces-verbaalcultuur maakt het lastig om valse bekentenissen te herkennen. Hoewel de politie in toenemende mate belangrijke verdachtenverhoren op video opneemt, komen de meeste bekentenissen tot ons in de vorm van een proces-verbaal. Dat is een in politieagentenproza opgeschreven versie van hetgeen tijdens het verhoor is gezegd. En zelfs dat gebeurt niet, want zowel de vragen als de antwoorden worden opgeschreven als een monoloog die de verdachte in de mond wordt gelegd en de indruk wekt dat alles geheel spontaan door de verdachte werd verteld. Daardoor is het in veel gevallen onmogelijk om te onderzoeken of gegevens die schijnbaar door de verdachte naar voren zijn gebracht nu afkomstig zijn uit zijn geheugen of door de verhorende verbalisanten zijn gesuggereerd.

Valse bekentenissen zijn in sommige gevallen niettemin herkenbaar door een analyse, gericht op de inhoud van het verhaal van de verdachte. Aangenomen kan worden dat als een verdachte een bekende verklaring aflegt, hij dat op een aantal verschillende manieren kan doen. Als de bekentenis is gebaseerd op het geheugen van verdachte kan hij bijvoorbeeld direct een ‘volledige’

bekentenis afleggen. Verschillen tussen eerdere en latere verklaringen ontstaan dan doordat de verdachte steeds meer vertelt of eenvoudigweg veel tijd nodig heeft om over een gecompliceerd delict alle informatie te geven.

Een verdachte kan ook beginnen met een bekentenis van een minder ernstig delict of een minder ernstige versie van het delict en vervolgens in opeenvolgende verklaringen toegeven dat het delict toch ernstiger was of zijn betrokkenheid groter. Ook dan zijn er verschillen tussen opeenvolgende verklaringen, maar die gaan in een duidelijke richting.

In andere gevallen kan het verloop van de inhoud van de bekentenissen erop duiden dat die vals zijn. Een verdachte kan in opeenvolgende verklaringen steeds verschillende versies van hetzelfde delict vertellen, terwijl de verschillen tussen de versies niet geduid kunnen worden in de mate van ernst van het delict of zijn betrokkenheid. In die gevallen komt de vraag aan de orde welke informatie gebaseerd is op de oorspronkelijke herinnering van de verdachte en welke informatie later is toegevoegd.

Dan ontstaat het probleem welke versie van de verdachte nu geloofd moet worden en bestaan indicaties dat op zijn minst een deel van de versies bij elkaar gefantaseerd is. Die vormen dan aanwijzingen dat er sprake zou kunnen zijn van valse bekentenissen. Deze heen-en-weer springende verklaringen kwamen bijvoorbeeld in de Puttense Moordzaak veel voor (Blaauw, 2002), maar ook in de Schiedammer Parkmoord (Van Koppen, 2003).

Soms leveren de bijzondere omstandigheden van een strafzaak stof voor de veronderstelling dat de verdachte een valse bekentenis aflegde. Dat geldt bijvoorbeeld voor de strafzaak tegen Ina Post, waarin recent een herzieningsverzoek bij de Hoge Raad

is ingediend. Ina Post werd verdacht van de moord op een oude dame. Bij die moord waren cheques gestolen die achtereenvolgens geïnd werden. Gedurende de tijd dat de verhoren plaats vonden, had het rechercheteam steeds wisselende (en veelal onjuiste) veronderstellingen over de manier en het tijdstip waarop die cheques waren geïnd. De achtereenvolgende bekentenissen van Ina Post liepen echter precies parallel met de actuele veronderstellingen van het rechercheteam. Dat liet op spectaculaire manier zien dat de steeds wisselende bekentenissen van Ina Post eenvoudigweg niet waar konden zijn (zie voor een beschrijving van die zaak Bijnoord, 1989; Israëls, 2003; Naus, 2003).

Voorkomen van valse bekentenissen

Valse bekentenissen zijn een probleem dat kwantitatief misschien niet enorm groot is, maar kwalitatief wel. Valse bekentenissen lijken vaker voor te komen in 'grote' zaken waarin de veroordeling veel aandacht in de media krijgt en de onterechtheid daarvan later eveneens. Dat laten de vele zaken zien die Gudjonsson in zijn handboek beschrijft (2003) en ook de hierboven genoemde Nederlandse zaken.

Valse bekentenissen kunnen voorkomen worden. Ten eerste zou het handboek van Gudjonsson (2003) of een Nederlandse vertaling daarvan verplichte kost moeten zijn voor elke verhoorder. Een andere mogelijkheid is om de bekentenis alleen voor het bewijs te laten meewegen als *alle* verhoren op de band zijn opgenomen (Van Koppen, 1998). Dan kan ook achteraf gecontroleerd worden hoe de verhoren zijn verlopen en welke intieme kennis (daderkennis) in de bekentenis afkomstig zijn uit het geheugen van de verdachte en wat is gesuggereerd door de politie. Maar het verhoor wordt meestal niet

opgenomen. Dat levert een merkwaardige positie op voor de verdachte die beweert door het verhoor vals bekend te hebben en veroorzaakt vreemde discussies ter terechtzitting. Verdachten die dat beweren, moeten dat bewijzen. Zelden kunnen zij anders doen dan de verbalisanten als getuigen oproepen. Maar die geven vrijwel altijd van het verhoor een rooskleurig beeld, in schrille tegenspraak met de beweringen van de verdachte. Dat is raar. Moet immers niet het openbaar ministerie de schuld van de verdachte bewijzen en demonstreren dat zijn bewijsmiddelen deugen? Als rechters dat serieus nemen, zouden zij de bewijslast bij het openbaar ministerie moeten leggen, dat dan moet bewijzen dat de verhoren wel in orde waren. Als dat gebeurt, zullen wij zien dat binnen korte tijd alle verdachtenverhoren tenminste op geluidsband worden opgenomen, zoals in de Britse situatie al lange tijd gebeurt. Dan zullen wij ook merken dat ook in Nederland het aantal claims van verdachten dat zij onder druk zijn gezet drastisch afneemt en zal, net als bij de Britten, het aantal veroordelingen toenemen.

Valse bekentenissen kunnen ook voorkomen worden doordat de bekentenis afgelegd tijdens het verhoor door de politie niet voor het bewijs gebruikt wordt. Dat is een minder verstrekkend voorstel dan het lijkt. Als voorafgaand aan het verhoor van de verdachte reeds in ruime mate bewijs van diens schuld voorhanden is, voegt een bekentenis immers niets toe en dient het verhoor van de verdachte er uitsluitend op gericht zijn hem de gelegenheid te geven zijn verhaal of zijn versie van het verhaal te vertellen. Het streven naar een bekentenis is in dergelijke gevallen verspilling van de tijd van de politie.

Als dat overvloedige bewijs er niet is, dient een bekentenis allereerst als uit-

gangspunt voor verder rechercheren gebruikt te worden. Zo wordt het rechneren op het Instituut voor Criminaliteitsbeheersing en Recherchekunde (de Rechercheschool) in Zutphen ook geleerd (Projectgroep Recherche Basis Cursus, 1988; Projectgroep Recherche Basis Cursus, 1989). Maar ja, de praktijk is vaak anders.

Als daarmee de bekentenis bevestigd wordt, vormen die gegevens bewijsmiddelen, niet de bekentenis zelf. Als de bekentenis niet bevestigd wordt, moet er aan de juistheid van de bekentenis getwijfeld worden. Een bekentenis die geen rechercheerbare elementen bevat, is te algemeen om als bewijsmiddel gebruikt te kunnen worden.

Als voorafgaand aan het verhoor van de verdachte niet voldoende bewijs van diens schuld voorhanden is, zou een bekentenis slechts als bewijsmiddel gebruikt mogen worden als de verdachte daarin blijkt geeft van intieme kennis en als vaststaat dat die kennis afkomstig is uit het geheugen van de verdachte. En dat vergt weer dat de verhoren zijn opgenomen. Met andere woorden: valse bekentenissen kunnen worden voorkomen door de bekentenis als bewijsmiddel af te schaffen.

Een laatste mogelijkheid is gelegen in de omstandigheden van valse bekentenissen. Het lijkt erop dat valse bekentenissen vaak plaatsvinden in zaken waarin de verdachte langdurig is verhoord. Men zou de duur van verhoren kunnen beperken. Langdurige verhoren lijken immers vooral bedoeld om de druk op de verdachte op te voeren.

Daarop bestaan natuurlijk uitzonderingen. Sommige delicten, zoals gecompliceerde fraude, zijn nu eenmaal ingewikkeld en vergen een lange tijd om die in een verhoor door te spreken. Maar bij de meeste misdrijven dienen langdurige verhoren in het algemeen afgewezen te worden.

Daarom kan de volgende regel bijdragen aan het beperken van valse bekentenissen: de verbalisanten moeten in een separaat proces-verbaal uitleggen waarom het verhoren van de verdachte na twee dagen nog voortgezet diende te worden. Dat dwingt hen in ieder geval om te expliciteren waartoe langdurige verhoren dienen: voor opvoeren van druk of voor iets anders.

Literatuur

- Amelvoort, A.G. van (2003) *Handleiding confrontatie* (4e ed.), Den Haag: Elsevier.
- Bijnoord, A.G. (1989) *De zaak Ina Post*, Baarn: Ambo.
- Blaauw, J.A. (1971) '99 tips voor het verhoor', *Algemeen Politieblad*, 120: 287-295.
- Blaauw, J.A. (1996) 'De Zaanse Verhoormethode: Politie en openbaar ministerie spelen met vuur', *Algemeen Politieblad*, 145: 10-12.
- Blaauw, J.A. (2002) *De Puttense moordzaak: Reconstructie van een dubieus moordonderzoek* (3e aangevulde ed.), Baarn: Fontein.
- Costanzo, M. (2003) *Psychology applied to law*, Belmont, CA: Thomson-Wadsworth.
- Crombag, H.F.M., P.J. van Koppen & W.A. Wagenaar (1994) *Dubieuze zaken: De psychologie van strafrechtelijk bewijs*, Amsterdam: Contact (2e herziene druk).
- Gross, S.R. (1998) 'Lost lives: Miscarriages of justice in capital cases', *Law and Contemporary Problems*, 61: 125-149.
- Gross, S.R. (2003) 'The death penalty and adversarial justice in the United States', in: P.J. van Koppen & S.D. Penrod (Eds.), *Adversarial versus inquisitorial justice: Psychological perspectives on criminal justice systems*, New York: Plenum: 107-118.
- Gudjonsson, G.H. (1992) *The psychology of interrogations, confessions and testimony*, Chichester: Wiley.
- Gudjonsson, G.H. (2003) *The psychology of interrogations and confessions: A handbook*, Chichester: Wiley.
- Horselenberg, R., H.L.G.J. Merckelbach & S. Josephs (2003) 'Individual differences and false confessions: A conceptual replication of Kassir and Kiechel (1996)', *Psychology, Crime, and Law*, 9: 1-8.
- Hyman, I.E., L.L. Gilstrap, K. Decker & C. Wilkinson (1998) 'Manipulating remember and know judgements of autobiographical memories: An investigation of false memory creation', *Applied Cognitive Psychology*, 12: 371-386.
- Hyman, I.E., T.H. Husband & F.J. Billings (1995) 'False memories of childhood experiences', *Applied Cognitive Psychology*, 9: 181-197.
- Inbau, F.E., J.E. Reid & J.P. Buckley (1986) *Criminal interrogation and confessions*, Baltimore, MD: Williams & Wilkins.
- Israëls, H. (2003) *De bekentenissen van Ina Post* (publicatie in voorbereiding).
- Kapardis, A. (2003) *Psychology and law: A critical introduction* (2nd ed.), Cambridge: Cambridge University Press.
- Kassin, S.M. (1997) 'The psychology of confession evidence', *American Psychologist*, 52: 221-233.
- Kassin, S.M. (1998) 'More on the psychology of false confessions', *American Psychologist*, 53: 320-321.
- Kassin, S.M. & K.L. Kiechel (1996) 'The social psychology of false confessions: Compliance, internalization, confabulation', *Psychological Science*, 7: 125-128.
- Koppen, P.J. van (1998) 'Bekennen als bewijs: Bedenkingen bij het verhoor van de verdachte', *Justitiële Verkenningen*, 24 (4): 61-73.
- Koppen, P.J. van (2003) *De Schiedammer parkmoord: Een rechtspsychologische reconstructie*, Nijmegen: Ars Aequi Libri.
- Koppen, P.J. van, D.J. Hessing, H.L.G.J. Merckelbach & H.F.M. Crombag (Eds.) (2002) *Het recht van binnen: Psychologie van het recht*, Deventer: Kluwer.
- Koppen, P.J. van & S.D. Penrod (Eds.) (2003) *Adversarial versus inquisitorial justice: Psychological perspectives on criminal justice systems*, New York: Plenum.
- Langbein, J.H. (1974) *Prosecuting crime in the Renaissance: England, Germany, France*, Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Langbein, J.H. (1977) *Torture and the law of proof: Europe and England in the ancien régime*, Chicago: University of Chicago Press.
- Loftus, E.F. (1979) *Eyewitness testimony*, Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Malsch, M., S.M. Visscher & E. Blaauw (2002) *Stalking van bekende personen*, Den Haag: Boom.

- McEwan, J. (2003) *The verdict of the court: Passing judgment in law and psychology*, Oxford: Hart.
- Mols, G.P.M.F. (2003) *Getuigen in strafzaken*, Deventer: Kluwer.
- Naus, E. (2003) *De zaak Ina Post*, Maastricht: Universiteit Maastricht, Juridische Faculteit (scriptie).
- Nierop, N.M. & P. van den Eshof (2003) 'De Zaanse Verhoormethode is toch echt onrechtmatig: De implicaties van een onderbelicht Europees arrest', *Nederlands Juristenblad*, 78: 783-785.
- Ogloff, J.R.P. (Ed.) (2002) *Taking psychology and law into the twenty-first century*, New York: Kluwer.
- Poot, C.J. de, R.J. Bokhorst, P.J. van Koppen & E.R. Muller (2003) *Een rechercheportret: Over dilemma's in de opsporing*, Alphen aan den Rijn: Kluwer (in druk).
- Projectgroep Recherche Basis Cursus (1988) *Recherche(leren): Handboek voor de recherche basis cursus, deel 1*, Zutphen: Rechercheschool Zutphen, Opleidingsinstituut voor Criminaliteitsbeheersing.
- Projectgroep Recherche Basis Cursus (1989) *Recherche(leren): Handboek voor de recherche basis cursus, deel 2*, Zutphen: Rechercheschool Zutphen, Opleidingsinstituut voor Criminaliteitsbeheersing.
- Recherche Adviescommissie (1996) *De 'Zaanse Verhoormethode': Advies van de Recherche Adviescommissie aan de minister van justitie over de rechtmatigheid en doelmatigheid van de 'Zaanse Verhoormethode'*, Den Haag: Ministerie van Justitie.
- Roesch, R., R.R. Corrado & R. Dempster (Eds.) (2002) *Psychology in the courts: International advances in knowledge*, Amsterdam: Routledge.
- Simon van der Aa, J. (1910) 'Over de waarde van getuigenis in strafzaken', *Tijdschrift voor Strafrecht*, 21: 189-212.
- Slats, J. (1997) 'De Zaanse verhoormethode: Uitvinder Hoenderdos legt hem uit', *Vrij Nederland*, (7 juni).
- Strien, P.J. van (2000) 'Wild-west in de collegezaal', *De Psycholoog*, 35: 464-466.
- Vanderhallen, M., G. Vervaeke, P.J. van Koppen & J. Goethals (Eds.) (2003) *Much ado about crime: Chapters on psychology and law*, Brussel: Politeia.
- Vrij, A. (2002) 'Het verhoren van verdachten', in: P.J. van Koppen, D.J. Hessing, H.L.G.J. Merckelbach & H.F.M. Crombag (Eds.) *Het recht van binnen: Psychologie van het recht*, Deventer: Kluwer: 699-725.
- Vrij, A. & S.K. Lochun (2002) 'Neurolingüïstisch verhoren', in: P.J. van Koppen, D.J. Hessing, H.L.G.J. Merckelbach & H.F.M. Crombag (Eds.) *Het recht van binnen: Psychologie van het recht*, Deventer: Kluwer: 727-736.
- Westcott, H.L., G.M. Davies & R.H.C. Bull (Eds.) (2002) *Children's testimony: A handbook of psychological research and forensic practice*, Wiley: New York.
- Wrightsmann, L.S., M.T. Nietzel & W.H. Fortune (2002) *Psychology and the legal system*, Belmont, CA: Thomson-Wadsworth.